

Yaşlı Bireylerin Yaşamında Evcil Hayvanların Rolü

The Role of Pets in the Lives of Older People

Deniz PAMUK*

Öz: İnsanlar ile hayvanlar arasındaki ilişkiler oldukça eskilere dayanmaktadır. Özellikle evcil hayvan sahipliği ve evcil hayvan terapisi gibi uygulamalar günümüzde bireylerin iyilik hali açısından evcil hayvanları daha önemli bir konuma getirmektedir. Evcil hayvanların bu işlevi, özellikle yaşlılık konusunda da büyük öneme sahiptir. Bu çalışmada da, evcil hayvanların gündelik yaşam, bakım hizmetleri ve kayıp süreci açısından yaşlı bireylerin yaşamındaki rolü üzerinde durulması amaçlanmıştır. Sosyal ağların azaldığı, yakın çevrenin ve özellikle sevilen kişilerin kaybı ve çeşitli sağlık sorunlarının en yoğun ortaya çıktığı dönem olan yaşlılıkta, evcil hayvanların hem kurumsal hizmet hem de gündelik yaşam açısından faydaları oldukça fazladır. Bununla beraber bakım kurumları dışında yaşayan yaşlı bireylere de sosyal destek ve daha fazla hareket imkanı sağlamaktadırlar. Önemli bir diğer nokta ise, evcil hayvan sahiplerinin evcil hayvanları ile kurdukları duygusal bağlar ve hayvanın kaybı ile ortaya çıkacak yas sürecidir. Diğer kayıp biçimlerinden farklı olan evcil hayvan kaybının farkında olmak, yaşlı bireylerin bu süreci atlatalmalarında sunulacak hizmetler açısından da daha faydalı olacaktır.

Anahtar sözcükler: Evcil Hayvan Destekli Terapi, Evcil Hayvan Sahipliği, Yaşlılık, Yaşlı Bakımı

Abstract: The relation between human and animals is very old. Today, practices such as pet ownership and pet therapy bring pets into significant positions in relation to the well-being of people. The role of pets are particularly important in the case of aging. This study explores the role of pets in terms of everyday life, care services and mourning processes within the lives of older people. In old age, through the loss of social networks and loved ones, and also the period when health problems increases, there are many benefits brought by pets to both institutional services and everyday life. In addition to these, pet ownership provides opportunities for reaching social support and improving the level of physical activity level of older people. Other important points to mention are the bond that an older person forms with his pet, and the mourning which occurs during the period of bereavement of the pet. Being aware of the loss of the pet, differing from other types of loss, will be beneficial in terms of the services provided to older adults, to be able to overcome this process.

Keywords: Animal-Assisted Therapy, Pet Ownership, Aging, Older Care

İnsanlar ve hayvanlar arasındaki ilişkilerin tarihi oldukça eskilere dayanmaktadır. Tarım toplumuna bakıldığında, insanların kendilerine arkadaşlık etmesi için vahşi hayvanları evcilleştirdiği görülmüştür (Savishinsky 1983). Bunun yanında, arkeolojik çalışmalarda, bir mezarda karşılaşılan yavru bir köpeğe sarılı insan fosili, insanlar ile hayvanlar arasındaki ilişkinin yalnızca beslenmeye yönelik değil, aynı zamanda sevgiye dayalı olduğunu da (Davis & Valla 1978) göstermektedir (akt. O'Haire 2010, 226). Miladi tarihten Orta Çağ'a dek evcil hayvan olarak özellikle köpekler kiliseleri korumak, avlanmaya yardımcı olmak gibi işlevleri sürdürürken (Mery 1968); Rönesans ile birlikte insanların yaşamında arkadaşlık rolleri artmış ve 15. yüzyıl-

* M.A., Akdeniz Üniversitesi, Gerontoloji Bölümü, Antalya. dnzpmk@gmail.com

dan itibaren evcil hayvan sahipliği bir moda halini almıştır. Özellikle özel ırklardan köpeklerin yetiştirilmesi 18. yüzyılda üst sınıftan kimseler tarafından refah ve statü sembolü olarak görülmeye başlamıştır. Aynı süreçte, orta ve alt sınıftaki kimseler ise çobanlık, avlanma ve koruma amacıyla köpekleri kullanmaya devam etmiştir (Plemons 2008).

Almanya'daki Türkler'in evcil hayvan sahipliğine ilişkin hazırlanan bir çalışmaya göre (Çağlar 1997), 90'lı yıllardan itibaren Türk göçmenler, Alman toplumuna uzak olmayan evcil hayvan sahipliğini, özellikle insani ilişkilerde gerekli bir boyut ve uyumun şartı olarak kabul etmeye ve benimsemeye başlamıştır. Buna paralel şekilde, Türkiye'nin büyük illerinde de evcil hayvan olarak köpeklere karşı olan ilgi artmıştır. Söz konusu durum, çoktan evcil hayvan sahipliğine alışkın olan üst sınıfın haricinde, yeni bir sınıf ve kültürün oluşmasına neden olmuştur (Bourdieu 1984; Çağlar 1997). Netice olarak, hayvanların fonksiyonu zaman içerisinde avlanma arkadışından çekirdek ailenin bir parçası, bir dost ve dahası sosyal statü kaynağı haline dönüşmüştür (Plemons 2008). Günümüzde de, insanlar ve hayvanlar arasındaki bu ilişki devam etmektedir. Özellikle, evcil hayvanlar, bireyler tarafından sunulan bakım ve ilgiye istekle karşılık vermekte; önemli bir insani ihtiyaç olan koşulsuz sevgiyi ve fiziksel temas ihtiyacını sahiplerine sunmaktadır (Walsh 2009, 482). Bu nedenle uzun yıllardır, evcil hayvanlar ile insanlar arasındaki ilişkiler farklı alanlarda ve farklı perspektiflerle değerlendirilmiş, bunun yanında sağlık ve bakım alanlarında evcil hayvanlardan yararlanılmıştır. Ancak, uzun dönemlerden beri dünya çapında oluşan bu farkındalığa rağmen, destek tedavi modeli olarak hayvanlardan yararlanması ülkemiz sağlık sisteminde yer almamaktadır (Karayağız-Muslu & Conk 2011, 83).

Türkiye'deki çalışmalara bakıldığında, bu konunun pek eski olmadığı görülmektedir. Ambaroğlu (2007) tarafından İstanbul ilinde gerçekleştirilen bir çalışmaya göre, bireylerin evcil hayvan sahibi olma nedenleri arasında bir yakının kaybı, çocukların istemesi ve hayvan sevgisinin bulunduğu görülürken, eğitim durumuna ilişkin bir kıyaslama yapıldığında, eğitim durumu yüksek evcil hayvan sahiplerinin, düşük olanlara göre daha çok hayvan sevgisine dayalı olarak evcil hayvan edindikleri ifade edilmiştir. Türkiye'deki diğer çalışmalar ise, genel olarak hayvan destekli terapi üzerinedir (Cevizci *et al.* 2009a; 2009b; Karayağız-Muslu & Conk 2011; Özkul 2014) ve spesifik olarak yaşlılıkta evcil hayvan terapisi üzerine çalışmaların da sınırlı olduğu görülmektedir. Bu konuda Koçak'ın (2009), Ankara ilindeki huzurevlerinde kalan sakinler ve sağlık personelinin evcil hayvan terapisine ilişkin görüşlerini incelemek üzere gerçekleştirdiği çalışmaya göre, geçmişinde evcil hayvan sahipliğini deneyimlemiş sakinler, huzurevinde de hayvan destekli uygulamanın faydalı olacağına inandıklarını belirtmişlerdir. Türkiye'de bu alandaki çalışmaların sınırlılığı göz önünde bulundurularak, bu çalışmada, evcil hayvanların hem kurumsal bakım hizmeti alan hem de evcil hayvanı ile yaşayan bireyler açısından rolü üzerinde durmak, bunun yanında, önemli bir konu olan evcil hayvanın ölümünden söz etmek üzere bir derleme çalışmasının yapılması amaçlanmıştır.

1. Yaşlılıkta Gündelik Yaşam Açısından Evcil Hayvanların Rolü

Günümüzde, birçok birey gündelik yaşamını evcil hayvanı ile geçirmekte ve onunla yaşlanmaktadır. Söz konusu evcil hayvanlar kişilerin yaşı ilerledikçe, sahibine karşı bir çeşit yoldaşlık sunmaktadır (Goodnow *et al.* 2015, 2). Dolayısı ile bireyin yaşamı içerisinde yer edinen evcil hayvanlar, aldıkları bakımın yanında, sahiplerinin yaşamını da birçok yönden etkilemektedir.

Gündelik yaşamda evcil hayvanların sahipleri üzerindeki etkilerinden birisi, fiziksel aktiviteye yöneliktir. Özellikle kedi ve köpek gibi hareketli evcil hayvanlara sahip olan bireyler, söz konusu hayvanın cinsine bağlı olarak, ihtiyaçlarını gidermek üzere çok çeşitli fiziksel aktivitelere dahil olabilmektedir. Gezdirmek, oyun oynamak ve beslenmesini sağlamak bu tür

aktivitelere örnek olarak gösterilebilir. Bazı çalışmalara göre, evcil hayvanı olan bireylerin olmayanlara göre fiziksel aktivite konusunda daha az zorlandıkları; bunun yanında özellikle köpek sahiplerinin, diğer evcil hayvan sahipleri ve evcil hayvanı olmayanlara göre daha fazla aktif oldukları görülmüştür (Parslow & Jorm 2003; Brown & Rhodes 2006; Müllersdorf *et al.* 2009). Özellikle insan desteğinin sınırlı olduğu durumlarda, evcil hayvanları ile güçlü bağılıkları olan yaşlı bireylerin, depresyon semptomlarını daha az tecrübe ettikleri ve daha iyi fiziksel sağlığa sahip oldukları da rastlanan çalışma bulguları arasındadır (Garrity *et al.* 1989).

Fiziksel aktivitenin yanı sıra, evcil hayvanlar yaşlı bireylere bir çeşit sosyal destek (Weiss 1973) sağlamaktadır. Her ne kadar tüm çalışmalar tarafından desteklenmese de refakatçi hayvanların yalnızlığı hafifletmede etkisi olduğuna ilişkin yaygın bir inanç vardır (Gilbey, McNicholas & Collins 2007, akt. Gilbey & Tani 2015, 182). Bir sosyal destek elde etme şekli olan evcil hayvan bakımı, bireylerde başka birinin bakımı ve beslenmesine yönelik sorumluluk duygusunun devam etmesini sağlamakta (Krause-Parello 2008, akt. Krause-Parello 2012, 194), bu da bireylerde yalnızlık (Krause-Parello 2007) ve depresyonun azalmasına (Johnson & Meadows 2002) yardımcı olmaktadır (Krause-Parello 2012).

Beverland ve diğerleri (2008) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmaya göre, bireylerin evcil hayvan sahibi olma nedenleri iki gruba ayrılmaktadır. Birincisi arkadaşlık ihtiyacını gidermek iken, ikinci neden ise evcil hayvan sahipliğini toplumsal bir gruba ait olma ve kendini kabul ettirmenin bir yolu olarak algılamalarıdır. Dolayısı ile evcil hayvanlar, depresyon ve yalnızlık duygularını azaltabildikleri gibi, sosyal katalizörler olarak da görev alabilmektedir (Sable 1995; Knight & Edwards 2008). Emeklilik ya da ölüm gibi nedenlerle sosyal çevresinde kayıplar yaşanması sonucu, yaşlılar her zaman etkileşim ve sosyal destek ihtiyaçlarını karşılama olanağı bulamamakta, aynı zamanda sağlık durumu ve finansal problemler de yine sosyal katılım düzeylerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Refakatçi bir hayvana sahip olmak ise, yaşlı bireylerin sosyal katılımını artıracak ve olası olumsuzlukları azaltacak bir seçenek olarak görülmektedir (Hart 1995).

Bazı çalışmalarda, yaşlı evcil hayvan sahiplerinin, olmayanlara göre yıllık sağlık ziyaretlerine daha az gittikleri ve eğer hastanede yatarsa, yoğun bakım servislerinde daha az zaman geçirdikleri görülmüştür (Siegel 1990; Headey 2003, akt. Krause-Parello 2012, 194). Baun ve McCabe (2003) özellikle demanslı aile bireylerinin, kalabalık aile toplantılarında kaygılı ve karmaşık duygular içerisinde olabileceğini, bununla beraber, bir evcil hayvan ile oturma ve okşamanın yatıştırıcı ve sakinleştirici etkisi ile kişiyi kalabalığın etkileşimine uyma gerekliliğinden koruyacağını belirtmiştir.

Ancak, evcil hayvanların yaşlılarda gündelik yaşama etkisi üzerine, farklı çalışma sonuçları da mevcuttur. Raina ve diğerlerinin (1999), 65 yaş üzeri bireylerle gerçekleştirdiği geniş çaplı bir çalışmada, her ne kadar evcil hayvan sahipleri, olmayanlara göre daha fazla fiziksel aktivite yaptıklarını belirtse de, her iki grup arasında psikolojik iyilik hali açısından bir farka rastlanmadığı ifade edilmiştir. Bunun yanında bazı çalışmalarda evcil hayvan sahipliği ile sağlık ya da stres düzeyi arasında bir ilişkiye rastlanmazken (Tucker *et al.* 1995; Raina *et al.* 1999; Simons *et al.* 2000), bir kısmında da yalnızlık, sıkılma gibi duygularda artışın görüldüğü ve ameliyat gibi önemli kararları evcil hayvanlarından ayrılmak istemedikleri için vermeyi reddettiklerine ilişkin çalışmalar da (Wells & Rodi 2000) mevcuttur. Bunlar değerlendirildiğinde, her ne kadar genel anlamda çalışmalar evcil hayvanların faydalı olduğunu vurgulasa da farklı koşullar altında bireylerin farklı yanıtlar verebileceğinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

2. Bakım Hizmeti Açısından Evcil Hayvanların Rolü

Uzun dönemli bakım kurumlarında kalan bireylerde, eş ya da arkadaş gibi sevilen birinin ve bağımsızlığın kaybı neticesinde artan bağımlılık düzeyi ile ilgili olarak yalnızlık duygusu ortaya çıkabilmektedir (Banks & Banks 2005, 397). Ayrıca, uzun dönemli bakım kurumlarında kalan bireylerde diyabet, kardiyovasküler hastalıklar, felç ve azalmış mobilite ile ilgili olarak da diğer kurum sakinleri ile aralarındaki sosyal etkileşim düzeyi azalabilmektedir (Butler 1995; Tjihuis *et al.* 1999; McGilton 2002, akt. Banks & Banks 2005). Uzun dönem bakım kurumlarında ortaya çıkan kısıtlamalar, kişisel aidiyetin kaybı, sahip olunan şeylerin kaybı (evcil hayvanlar dahil); ve toplum temelli sosyal etkileşim olanaklarının kaybı ile ilgilidir. Bu tür kısıtlamalar ise, bireyde depresyon, yalnızlık ve sosyal izolasyona neden olabilmektedir (Savishinsky 1985; Arkow 1992; Banks & Banks 2005).

Sakinlerin yalnızlık hissini azaltmak üzere tavsiye edilen yöntemler arasında hayvan destekli terapi ve hayvan destekli aktivite bulunmaktadır (Banks *et al.* 2008, 173). Bu iki kavram her ne kadar birbiri ile benzer özelliklere sahip olsa da aralarındaki en önemli fark, hayvan destekli terapi bir sonuca yönelik ve planlı şekilde uygulanan bir yöntemken, hayvan destekli aktivitelerin bir sonuç beklenmeksizin daha geniş zamana yayılmış şekilde gerçekleştiriliyor oluşudur (O'Haire 2010).

Hayvan destekli terapi, son yıllarda, akıl beden ve ruhun iyileşmesi için bir yöntem olarak kabul görmeye başlamıştır (Ormerod 2005, akt. Huff-Mercer 2015, 16). Bu uygulama, eğlence amacı ile hayvanların kullanılmasından oldukça farklıdır. Daha çok, insana ilişkin problemlerin çözümünde uygulamalı bir bilim olarak kabul edilmekte ve dahası, diğer terapilere yardımcı olarak da kullanılabilen disiplinler arası bir yaklaşımdır (Gammonley & Yates 1991, 13, akt. Edwards & Beck 2002, 699).

Kurumlarda kalan yaşlılar için hayvanların kullanım şekillerinden birisi, bakımevlerinde her bir bölüm için maskot olan bir kedinin bulundurulmasıdır (Brickel 1979, akt. Edwards & Beck, 2002, 699). Her ne kadar pire ve alerjiler gibi olumsuz sonuçlar ifade edilmiş olsa da, genel izlenim hastaların yanıt verme ihtimalini ve tedavi çevresinde bulunmaya ilişkin keyif alma düzeylerini kedilerin artırdığı yönündedir. Ayrıca, çalışanların programlara hayvanların dahil edilmesi ile, iş yüklerinin azaldığına ilişkin inançları olduğunu belirten çalışmalar da mevcuttur (Cole & Cawlisnki 1995; Crowley-Robinson & Blackshaw 1998; Kranz & Scharf 1989, akt. Edwards & Beck 2002, 699).

Calvert (1989) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, evcil hayvanlarla etkileşime geçmenin yalnızlık duygusu üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışma bulgularına göre, evcil hayvanlarla etkileşim düzeyi yüksek olan bakımevi sakinlerinin, diğerlerine göre yalnızlık duygusunu daha az deneyimledikleri görülmüştür Bunun yanında yine bakım kurumlarında gerçekleştirilen ve evcil hayvanların grup ve birey üzerindeki etkilerinin incelendiği benzer bir çalışmada, grup içerisindeki sakinlerin yalnızlık düzeyleri ile evcil hayvan etkileşimleri arasında anlamlı bir bağlantı bulunamamıştır, bunun nedeni ise aynı çalışmada, duyma problemleri, söz konusu hayvana tanıdık olmama ve uyumsuzluk olarak gösterilmiştir. Bunlar daha açık bir ifade ile, duyma problemi olan sakinlerin birbirleri ile etkileşime geçmekte zorlanmaları, ve gruba uyum sağlayamamaları ile ilişkilendirilmiştir (Banks & Banks 2005).

Geçici ya da kalıcı şekilde bir hayvanın ulaşılabilir olduğu durumlarda, köpeklerin, gülme ve kahkaha atma gibi sosyal davranışları artırabildiğine ilişkin çalışmalar da mevcuttur (Batson *et al.* 1997; Kongable *et al.* 1989; Verderber 1991, akt. Edwards & Beck 2002, 700). Her ne kadar hayvanlar ile etkileşime geçme konusunda riskler bulunsun da, hayvan içeren programların

tehlikeli olabileceğine ve yan etkilere ilişkin az sayıda bulguya rastlanmıştır (Schantz 1990; Walter-Toews 1993, akt. Edwards & Beck 2002, 700).

Alzheimer hastalığı ile ilgili ortaya çıkabilecek zorlu davranışların yönetilmesi açısından çevre oldukça büyük etkiye sahiptir. Lawton (1975), bireylerin kırılğanlaştıkça, yaşadıkları çevreden de daha fazla etkileneceklerini ifade etmiştir (akt. Edwards & Beck 2002, 699). Alzheimerlı bireylere ilişkin uygulamalarda kedi ve köpeklerin kullanımı sürekli denetim gerektirdiği için problematik olabilmektedir. Özellikle bu bireyler ısırma ya da çiziğe neden olabilecek şekilde, hayvanları korkutacak ya da kuyruk ve kulağı çekme gibi uygunsuz davranışlar sergileyebilmektedir. En yaygın eleştiri, hayvan barındıran terapi programlarının hedef odaklı olmadığı ve hedeflerin değerlendirmelerinin açık olmadığına ilişkindir (Beck 2000). Bu noktada, otomatik akvaryumlar daha güvenli kullanım sağlayacak ve bunun yanında, daha az dikkat ve masraf gerektirecektir (Edwards & Beck 2002, 700).

3. Evcil Hayvanın Kaybı ve Yas Süreci

Voith (1985) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, araştırmaya katılan evcil hayvan sahiplerinin %99 oranında evcil hayvanlarına bağlandıkları, ve evcil hayvanlarını aile bireyleri olarak algıladıkları görülmüştür (akt. Banks *et al.* 2008). Bu bakımdan değerlendirildiğinde, özellikle evcil hayvanı ile bağ kurmuş ve aile bireyi olarak kabul etmiş bireyler için, söz konusu evcil hayvan hayatını kaybettiğinde, bu kayıpla birlikte yeni problemler de açığa çıkacaktır.

Cowles'a göre (1985) evcil hayvan ile sahibi arasındaki bağın düzeyi, söz konusu evcil hayvanın kaybı ile ortaya çıkacak psikolojik etkinin düzeyini de belirlemektedir. Özellikle duygusal ihtiyaçlarını evcil hayvanlarla yerine getiren bireylerde, evcil hayvanından ayrılmak ya da evcil hayvanın kaybı gibi durumlarda, söz konusu evcil hayvan ile elde edilmiş olan refakat duygusu, karmaşık ve uzun süreli psikolojik reaksiyonlara dönüşebilmektedir (Keddie 1977).

Wrobel ve Dye'nin (2003) de ifade ettiği üzere, birçok birey evcil hayvanların bir bağlanma figürü olmasını mantıklı kabul etmediğinden, başka birisinin evcil hayvanının ölümünü de bu düzeyde önemli görmeme eğilimindedir. Dolayısı özellikle bir insanın kaybıyla ortaya çıkan üzüntü ile kıyaslandığında, evcil hayvan sahipleri, benzer düzeyde anlayamamakta ve bu duygularını paylaşamamaktadır. (Stewart *et al.* 1985). Bu durumda yeterli sosyal destek mekanizmasına ulaşamayan bireylerde ise, yas düzeyleriyle birlikte çıkan sorunlar daha artmakta ve bu da yine söz konusu bireyin izolasyonuna neden olabilmektedir (Cowles 1985, akt. Wrobel & Dye 2003).

Tartışma ve Sonuç

İleri yaşta evcil hayvan bakımı, hem gündelik yaşam hem de kurumsal bakım hizmeti açısından birçok problemi de ortaya çıkarabilmektedir. Her ne kadar hastane, bakımevi, eğitim kurumları ya da bireylerin evlerinde ihtiyaç duyulabilecek düzeyde ve faydalı olsa da bu gibi kurumlara özellikle hijyen kaygısı ve düzenin bozulması gibi çeşitli nedenlerle evcil hayvan kabul edilmektedir (O'Haire 2010). Bununla birlikte, gündelik yaşam değerlendirildiğinde, ileri yaşta evcil hayvan bakımı, daha genç bireylere göre özellikle finansal, fiziksel, ulaşım ve barınma gibi konularda daha problemli olabilmektedir (Hart 1995).

Gelir durumunun evcil hayvan sahipliği üzerindeki etkisine yönelik çalışmalar (Cover *et al.* 1985; Albert & Bulcroft 1987), evcil hayvan sahiplerinin gelir düzeyinin, evcil hayvanı olmayanlara göre daha yüksek olduğu göstermektedir. Özellikle evcil hayvanın beslenmesi ve sağlık masrafları göz önünde bulundurulduğunda, finansal durum önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Son yıllarda hayvan-insan etkileşimine yönelik çalışmalar ağırlıklı olarak kültürel farklılıklara yönelmiştir (Risley-Curtiss *et al.* 2006a; Risley-Curtiss *et al.* 2006b; Risley-Curtiss 2010; Evans & Gray 2012; Jegatheesan 2015). Buna göre hayvan destekli uygulamalarda hangi hayvanın seçileceği, hizmet sunulacak kişinin tutumu ve kültüre özgü değerlendirme biçimlerinin önemi vurgulanmaktadır. Farklı bireysel ve kültürel özelliklere bağlı olarak, bireylerin evcil hayvan sahipliğine ve evcil hayvan ile gerçekleştirilen uygulamalara karşı tutumları farklı şekilde yansıyabilmektedir. Bir çalışmada, kır ve kentte yaşayan bireylerin evcil hayvanları nasıl tanımladıkları incelenmiştir. Sınıfsal farklılıklara bakıldığında, özellikle çiftçiler tarafından köpekler hem evcil hayvan hem de işlere yardımcı olarak görülürken, kediler bir çeşit parazit olarak ifade edilmiştir. Oysa aynı çalışmada, kentte yaşayan diğer meslek sahiplerinin her iki hayvan türünü de evcil hayvan olarak kabul ettikleri görülmüştür (Doures, Conty & More 2009).

Bunun yanında, her ne kadar faydalarından söz etsek de, yaşlı bireyler için evcil hayvan sahiplenme ya da sunulan hizmetler arasına evcil hayvan destekli uygulamaların konulmasında dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, bireyin yaşam seyri boyunca hayvanlarla ilişkisinin ne durumda olduğunun incelenmesidir. Örneğin erken dönemde evcil hayvanlarla ilgili travma yaşamış ya da fobisi olan bir yaşlı bireye bu tür hizmetler vermeye çalışmak muhtemelen benzer etkiyi sağlamayacaktır. Ayrıca yukarıda da belirtildiği üzere, Alzheimerlı bireylerde söz konusu hayvana karşı olumsuz tepkiler ortaya çıkabileceğinden, bu gibi durumları önlemek adına mutlaka bir personelin ya da sorumlu birinin bulunması gerekmektedir.

Bunlara ek olarak, son dönemlerde gerçekleştirilen bazı çalışmalar, evcil hayvanların faydalarının genelleştirilemeyeceği üzerinde durmaktadır. Ağırlıklı olarak vurgulanan sosyal destek boyutunun her evcil hayvan sahibi için geçerli olmayacağı, McConnel ve diğerleri (2011) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada vurgulanmıştır. Buna göre, evcil hayvan sahibi bireyler fiziksel olarak daha aktif, daha bilinçli ve daha korkusuzken; sosyal destek düzeyi açısından evcil hayvanı olmayan bireylere göre bir farklılık bulunmamıştır.

Bir diğer eleştiri ise, evcil hayvanların insan sağlığı üzerindeki etkisi üzerinedir. Parslow'un (2005, 373) ifade ettiği üzere, evcil hayvan sahiplerinin sağlık düzeylerinin daha iyi olma nedeni, sağlıklı kişilerin hasta ya da engelli kişilere göre daha fazla evcil hayvan sahibi olma imkanı bulunması ile ilgilidir. Yine aynı çalışmanın bulgularına göre, literatürden farklı şekilde eğitim düzeyi düşük olan kişilerde daha fazla evcil hayvan sahipliği eğilimi görülmüştür.

Bunun dışında, sağlık koşulları nedeni ile yeteri kadar evcil hayvan ile ilgilenememek, ulaşım olanaklarının sınırlılığı (toplu ulaşım araçlarında evcil hayvan kabul edilmemesi gibi), kadınlarda eşin kaybı ve yeterli finansal güce sahip olamamak (Arun & Karademir-Arun 2011) gibi faktörler de gündelik yaşamda evcil hayvan sahiplerinin, evcil hayvanlarından ayrılmalarını gerektirecek problemler arasında gösterilebilir.

Bu çalışmada, yaşlılıkta evcil hayvanların rolü ve olası uygulamalardan söz edilmesi amaçlanmıştır. Genel anlamda, evcil hayvan sahipliği ve bakım uygulamalarındaki rolü üzerine uzun yıllardan beri çalışmaların devam etmekte, son yıllarda evcil hayvanların fiziksel aktiviteye ve sosyal katılıma katkı sağladığı görüşünün yaygınlığına rağmen, bu önemli iki değişken arasındaki ilişkinin ne yönde olduğu ve bunun yanında kültürel ve bireysel farklılıkların evcil hayvanların yaşamımıza nasıl etki ettiğini incelemek üzerine araştırmalar yapılmaktadır. Bu durumda ise, yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi, farklı sonuçlar ve farklı değerlendirmeler ortaya çıkmaktadır. Önceden de bahsedildiği gibi, Türkiye'de evcil hayvan sahipliğinin çok uzun bir geçmişi olmaması da bu konudaki çalışmaların sınırlılığını açıklayıcı bir faktördür. Ancak, hayvanlara ilişkin toplumsal ve bireysel algı düzeylerinin incelenmesi ve Türkiye'deki evcil

hayvan sahibi bireylerin evcil hayvanları ile aralarındaki etkileşimin düzeyi üzerine çalışmaların gerçekleştirilmesi, hem akademik çalışmalar hem de uygulamalar açısından faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Albert A. & Bulcroft K. (1987). "Pets and Urban Life". *Anthozoös* 1/1 (1987) 9-25.
- Ambaroğlu A. (2007). *Türk Toplumunda Evcil Hayvan Besleme Alışkanlıkları ve Din (İstanbul Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, Felsefe ve Din Bilimleri Dalı, İstanbul 2007.
- Arkow P. (1992). *Pet Therapy: A Study and Resource Guide for the Use of Companion Animals in Selected Therapies*. Colorado 1992.
- Arun Ö. & Karademir-Arun B. (2011). "Türkiye'de Yaşlı Kadının En Büyük Sorunu: Dulluk". *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10/4 (2011) 1515 -1527.
- Banks M. R. & Banks W. A. (2005). "The Effects of Group and Individual Animal-Assisted Therapy on Loneliness in Residents of Long-Term Care Facilities". *Anthozoös* 18/4 (2005) 396-409.
- Banks M. R., Willoughby L. M. & Banks W. A. (2008). "Animal-Assisted Therapy and Loneliness in Nursing Homes: Use of Robotic Versus Living Dogs". *Journal of the American Medical Directors Association* 9/3 (2008) 173-177.
- Batson K., McCabe B., Baun M. M. & Wilson C. (1997). "The Effect of a Therapy Dog on Socialization and Physiological Indicators of Stress in Persons Diagnosed with Alzheimer's Disease". Eds. C. C. Wilson & D. C. Turner. *Companion Animals in Human Health* (1997) 203-215. London.
- Baun M. & McCabe B. (2003). "Companion Animals and Persons with Dementia of the Alzheimer's Type: Therapeutic Possibilities". *American Behavioral Scientist* 47/1 (2003) 42-51.
- Beck A. M. (2000). "The Use of Animals to Benefit Humans, Animal-Assisted Therapy". Eds. A. H. Fine. *The Handbook on Animal Assisted Therapy, Theoretical Foundations and Guidelines for Practice* (2000) 21-40. New York.
- Beverland M. B., Farrelly F. & Lim E. A. (2008). "Exploring the Dark Side of Pet Ownership Status- and Control-Based Pet Consumption". *Journal of Business Research* 61 (2008) 490-496.
- Bourdieu P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. London.
- Brickel C. M. (1979). The Therapeutic Roles of Cat Mascots with a Hospital-Based Geriatric Population: A Staff Survey. *The Gerontologist* 19/4 (1979) 368-372.
- Brown S. G. & Rhodes R. E. (2006). "Relationships Among Dog Ownership and Leisure-Time Walking in Western Canadian Adults". *American Journal of Preventive Medicine* 30/2 (2006) 131-136.
- Butler R. N. (1995). "Living Alone". Eds. W. B. Abrams, M. H. Beers, R. Berkow & A. J. Feltcher. *The Merck Manual of Geriatrics* (1995) 1374-1379. New Jersey.
- Cevizci S., Enginöz E. & Baltaş Z. (2009a). "İnsan Sağlığının İyileştirilmesine Yönelik Hayvan Destekli Tedaviler". *TAF Preventive Medicine Bulletin* 8/3 (2009) 263-272.
- Cevizci S., Enginöz E. & Baltaş Z. (2009b). "Ruh Sağlığının İyileştirilmesinde Destek Bir Tedavi Yaklaşım: Hayvan Destekli Tedavi". *Nobel Medicus* 5/1 (2009) 4-9.
- Cole K. M. & Gawlinski A. (1995). "Animal-Assisted Therapy in the Intensive Care Unit: A Staff Nurse's Dream Comes True". *The Nursing Clinics of North America* 30/3 (1995) 529-537.
- Cowles K. V. (1985). "The Death of a Pet: Human Responses to the Breaking of the Bond". *Marriage & Family Review* 8/3-4 (1985) 135-148.
- Crowley-Robinson P. & Blackshaw J. K. (1998). "Nursing Home Staffs' Empathy for a Missing Therapy Dog, Their Attitudes to Animal Assisted Therapy Programs and Suitable Dog Breeds". *Anthozoös* 11/2 (1998) 101-104.
- Çağlar A. S. (1997). "Go go dog!" and German Turks' Demand for Pet Dogs". *Journal of Material Culture* 2/1 (1997) 77-94.
- Davis S. J. & Valla F. R. (1978). "Evidence for Domestication of the Dog 12,000 Years Ago in the Natufian of Israel". *Nature* 276/1 (1978) 608-610.

- Doures M., Conty M. J. & More S. J. (2009). "Demography of the Pet Dog and Cat Population on the Island of Ireland and Human Factors Influencing Pet Ownership". *Preventive Veterinary Medicine* 92 (2009) 140-149.
- Edwards N. E. & Beck A. M. (2002). "Animal-Assisted Therapy and Nutrition in Alzheimer's Disease". *Western Journal of Nursing Research* 24/6 (2002) 697-712.
- Evans N. & Gray C. (2012). "The Practice and Ethics of Animal Assisted Therapy with Children and Young People: Is It Enough That We Don't Eat Our Co-Workers?". *British Journal of Social Work* 42/1 (2002) 600-617.
- Gammonley J. & Yates J. (1991). "Pet Projects: Animal Assisted Therapy in Nursing Homes". *Journal of Gerontological Nursing* 17/1 (1991) 12-15.
- Garrity T. F., Stallones L., Marx M. B. & Johnson T. P. (1989). "Pet Ownership and Attachment as Supportive Factors in the Health of the Elderly". *Anthrozoös* 3/1 (1989) 35-44.
- Gilbey A. & Tani K. (2015). "Companion Animals and Loneliness: A Systematic Review of Quantitative Studies". *Anthrozoös: A Multidisciplinary Journal of the Interactions of People & Animals* 28/2 (2015) 181-197.
- Gilbey A., McNicholas J. & Collis G. M. (2007). "A Longitudinal Test of the Belief That Companion Animal Ownership Can Help Reduce Loneliness". *Anthrozoös: A Multidisciplinary Journal of the Interactions of People & Animals* 20/4 (2007) 345-353.
- Goodnow J., Tarbox S., Zamore E. & Zimmerman V. (2015). "Animal-Assisted Therapy in Long Term Care: A Review of the Literature". Book 2: *Senior Nursing Poster Presentations 2015* (2015) 1-5. Keene.
- Headey B. (2003). "Pet Ownership: Good for Health?". *The Medical Journal of Australia* 179/9 (2003) 460-461.
- Huff-Mercer K. A. (2015). "Animal-Assisted Therapy and Application to Older Adults in Long Term Care". *Journal of Arts & Humanities* 4/5 (2015) 16-27.
- Jegatheesan B. (2015). "Influence of Cultural and Religious Factors on Attitudes Towards Animals". Ed. A. H. Fine. *Handbook on Animal-Assisted Therapy* (2015) 37-42.
- Johnson R. A. & Meadows R. L. (2002). "Older Latinos, Pets, and Health". *Western Journal of Nursing Research* 24/6 (2002) 609-620.
- Karayağız-Muslu G. & Conk Z. (2011). "Hayvan Destekli Uygulamalar ve Çocuklarda Kullanımı". *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi* 4/2 (2011) 83-88.
- Keddie K. M. (1977). "Pathological Mourning After the Death of a Domestic Pet". *The British Journal of Psychiatry* 131/1 (1977) 21-25.
- Knight S. & Edwards V. (2008). "In the Company of Wolves: The Physical, Social, and Psychological Benefits of Dog Ownership". *Journal of Aging and Health* 20/4 (2008) 437-455.
- Koçak İ. (2009). *Huzurevlerindeki Yaşlıların ve Sağlık Personelinin Evcil Hayvanlar ile Terapiye İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Programı, Ankara 2009.
- Kongable G. L., Buckwalter K. C. & Stolley J. M. (1989). "The Effects of Pet Therapy on the Social Behavior of Institutionalized Alzheimer's Clients". *Archives of Psychiatric Nursing* 3/4 (1989) 191-198.
- Kranz J. M. & Schaaf S. (1989). "Nursing-Home Staff Attitudes Toward a Pet Visitation Program". *Journal of the American Animal Hospital Association* 25/1 (1989) 409-417.
- Krause-Parello C. A. (2007). *Relationships Among Loneliness, Human Social Support, Pet Attachment Support, and Subjective Well-Being in Older Adults*. Doctoral Dissertation. New Jersey 2007.
- Krause-Parello C. A. (2008). "The Mediating Effect of Pet Attachment Support Between Loneliness and General Health in Older Females Living in the Community". *Journal of Community Health Nursing* 25/1 (2008) 1-14.
- Krause-Parello C. A. (2012). "Pet Ownership and Older Women: The Relationships Among Loneliness, Pet Attachment Support, Human Social Support and Depressed Mood". *Geriatric Nursing* 33/3

- (2012) 194-203.
- Lawton M. P. (1975). "Competence, Environmental Press and the Adaptation of Older People". Eds. P. Windly & G. Ernst. *Theory Development in Environment and Aging* (1975). Washington.
- McConnel A. R., Brown C. M., Shada T. M., Stayton L. A. & Martin C. E. (2011). "Friends with Benefits: On the Positive Consequences of Pet Ownership". *Journal of Personality and Social Psychology* 101/6 (2011) 1239-1252.
- McGilton K. S. (2002). "Enhancing Relationships Between Care Providers and Residents in Long-Term Care". *Journal of Gerontological Nursing* 28/12 (2002) 13-21.
- Mery F. (1968). *The Life, History and Magic of the Dog*. New York 1968.
- O'Haire M. (2010). "Companion Animals and Human Health: Benefits, Challenges, and the Road Ahead". *Journal of Veterinary Behavior* 5/1 (2010) 226-234.
- Ormerod E. (2005). "Companion Animals". *Working with Older People* 9/3 (2005) 23-27.
- Parslow R. A. & Jorm A. F. (2003). "Pet Ownership and Risk Factors for Cardiovascular Disease: Another Look". *The Medical Journal of Australia* 179/9 (2003) 466-468.
- Parslow R. A., Jorm A. F., Christensen H., Rodgers B. & Jacomp P. (2005). "Pet Ownership Ad Health in Older Adults: Findings from a Survey of 2551 Community-Based Autralians Aged 60-64". *Gerontology* 51/1 (2005) 40-47.
- Plemons A. M. (2008). *Commodifying Fido: Pets As Status Symbols*. Master Thesis. Texas A&M University, Texas 2008.
- Raina P., Waltner-Toews D., Bonnet B., Woodward C. & Abernathy T. (1999). "Influence of Companion Animals on the Physical and Psychological Health of Older People: An Analysis of a One-Year Longitudinal Study". *Journal of American Geriatric Society* 47/3 (1999) 323-329.
- Risley-Curtiss C. (2010). "Social Work Practitioners and the Human-Animal Bond: A National Study". *Social Work* 55/1 (2010) 38-46.
- Risley-Curtiss C., Holley L. C. & Wolf S. (2006a). "The Animal-Human Bond and Ethnic Diversity". *Social Work* 51/3 (2006) 257-268.
- Rissley-Curtis C., Holley L. C., Curickshank T., Porcelli J., Rhoads C., Bacchus D. N. *et al.* (2006b). "She Was Family": Women of Color and Animal-Human Connections". *Affilia* 21/4 (2006) 433-447.
- Sable P. (1995). "Pets, Attachment, and Well-Being Across the Life Cycle". *Social Work* 40/3 (1995) 334-341.
- Savishinsky J. (1985). "Pets and Family Relationship Among Nursing Home Residents". *Marriage and Family Review* 8/3-4 (1985) 109-134.
- Savishinsky J. S. (1983). "Pet Ideas: the Domestication of Animals, Human Behavior and Human Emotions". Eds. A. H. Katcher & A. M. Beck. *New Perspectives on Our Lives with Companion Animals* (1983) 112-131. Philadelphia.
- Schantz P. M. (1990). "Preventing Potential Health Hazards Incidental to the Use of Pets in Therapy". *Anthrozoös* 4/1 (1990) 14-23.
- Siegel N. (1990). "An Article That Addresses Health and Senior Citizens That Have Pets". *Journal of Pavlovian Biological Science* 14/1 (1990) 104-107.
- Simons L. A., Simons J., McCallum J. & Friedlander Y. (2000). "Pet Ownership Is Not Associated with Future Health: A Nine Year Prospective Study in Older Australians". *Australasian Journal on Ageing* 19/3 (2000) 139-142.
- Stewart C. S., Thrus J. C., Paulus G. S. & Hafner P. (1985). "The Elderly's Adjustment to the Loss of a Companion Animal: People-Pet Dependency". *Death Studies* 9/5-6 (1985) 383-393.
- Tijhuis M. A., DeJong-Gierveld J., Feskens E. J. & Kromhout D. (1999). "Changes and Factors Related to Loneliness in Older Men: The Zutphen Elderly Study". *Age and Aging* 28/5 (1999) 491-495.
- Tucker J. S., Friedman S. H., Tsai C. M. & Martin L. R. (1995). "Playing With Pets and Longevity Among Older People". *Psychology and Aging* 10/1 (1995) 3-7.
- Verderber S. (1991). "Elderly Persons' Appraisal of Animals in the Residential Environment". *Anthrozoös* 4/3 (1991) 164-173.

- Walter-Towes D. (1993). "Zoonotic Disease Concerns in Animal Assisted Therapy and Animal Visitation Programs". *Canadian Veterinary Journal* 34/9 (1993) 549-551.
- Weiss R. S. (1973). *Loneliness: the Experience of Emotional and Social Isolation*. Cambridge 1973.
- Wells Y. & Rodi H. (2000). "Effects of Pet Ownership on the Health and Well-Being of Older People". *Australasian Journal on Ageing* 19/3 (2000) 143-148.
- Wrobel T. A. & Dye A. L. (2003). "Grieving Pet Death: Normative, Gender and Attachment Issues". *Omega* 47/4 (2003) 385-393.